

RICARD BLASCO, HISTORIADOR DE LA PREMSA VALENCIANA

Gabriel Garcia Frasquet

Un dels aspectes més destacats en l'obra de Ricard Blasco és, sens dubte, la seua dedicació a la investigació hemerogràfica.

En aquest camp, el seu treball tenaç i generós s'edificava sobre un erm gairebé absolut, ja que l'estudi de la premsa valenciana, com el de tantes coses que ens són pròpies, havia caigut en un buit de menysteniment i oblit. Al llarg del present article tenim el propòsit de realitzar un judici crític dels principals treballs que sobre aquest tema ha anat lliurant a la impremta.

Una monografia modèlica

L'any 1971, l'Institut d'Estudis Catalans, a proposta d'una ponència formada pels senyors Jordi Rubió, Pere Bohigas i Ramon Aramon i Serra, acordà, per unanimitat, atorgar el Premi Ramon d'Alòs-Moner a Ricard Blasco per la monografia *Lo Rat Penat: Periòdich lliterari quincenal (1884-1885)*¹ on, a banda de la descripció del periòdic i dels índexs que l'acompanyen, s'analitzen, per tal de situar la publicació en l'espai i en el temps, les febleses amb què nasqué la «societat d'amadors de les glòries valencianes», Lo Rat Penat, i les ideologies contraposades que existien al seu si, en un principi, abans que se n'emparés definitivament el patriciat conservador encapçalat per Llorente.

El treball de Blasco tractava, doncs, les dues vessants que amb més pro-

¹ Publicada en *Estudis Romànics*, vol. XVI, Barcelona, 1971-1975, pp. 185-232. Reeditat l'any 1985 per l'Excel·lentíssima Diputació de València amb el títol *Constantí Llombart i «Lo Rat Penat»*, ara acompanyada d'una edició facsimilar del periòdic.

funditat ha conreat posteriorment: la premsa valenciana i la literatura catalana al País Valencià en els dos darrers segles.

Els fonaments imprescindibles.

Un dels treballs més extensos que realitzà sobre el tema que tractem i que constitueix una base per a qualsevol estudi posterior, però que, paradoxalment, pot passar més desapercebut, és el que dugué a terme com a col·laborador de la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana* en la qual, al llarg dels deu volums, s'encarregà de redactar quasi la totalitat de les múltiples entrades referides a la premsa amb veus individualitzades per a cada una de les publicacions periòdiques conegudes, les quals hi apareixen descrites amb tota mena de dades hemerogràfiques, sempre atenent a la importància del periòdic ressenyat, la qual cosa resulta imprescindible dins una obra de conjunt com la que ens ocupa. I sobretot, cal parar esment en l'entrada específica «Prensa»², veritable monografia sols limitada per necessitats d'espai, on Blasco revisa des dels textos protoperiòdístics a les publicacions més recents aparegudes en quasi la totalitat de ciutats del País Valencià, però sense circumscriure's a una mera acumulació de títols, ans al contrari, ressenyant les disposicions governatives referents a l'ús de la impremta, la relació premsa-societat, les diverses vicissituds sofertes per aquest mitjà de comunicació lligades a l'evolució dels fets socials, els tiratges, la difusió... sense oblidar, en cap moment, aquelles publicacions importants per tal de resseguir el fil conductor de la premsa en la llengua autòctona o d'especial rellevància per al desenvolupament de les idees culturals.

Posteriorment, en *Nuestra Historia*, una altra obra col·lectiva empresa pel mateix editor, Blasco ampliarà les notícies referents a la premsa valenciana que ja havia exposat a la *Enciclopedia*, però ara emmarcant-les dins la globalitat del moviment socio-cultural valencià. Cal destacar-hi, especialment, l'apartat dedicat a la premsa periòdica en el capítol titulat «La "Renaiença", la literatura y el arte del siglo XX»³, que abraça des de la «Gloriosa» als inicis de la dècada dels vuitanta del segle actual.

² «Prensa», *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, València, ed. Mas-Ivars, 1973, vol. IX, pp. 130-144.

³ *Nuestra Historia*, València, ed. Mas-Ivars, 1980, vol. VII, pp. 193-241.

La impremta, una condició *sine qua non*.

En 1974 se celebrà el 500 aniversari de la impremta a València i la combativa editorial Gorg publicà, amb aquest motiu, el monogràfic *Homenatge a la impremta valenciana (1474-1974)*, on s'inclou un interessant treball de Ricard Blasco sobre un dels aspectes més interrelacionats amb la premsa com és l'evolució de l'art de la tipografia. En l'estudi, titulat «Síntesi històrica de la impremta valenciana s. XV-XIX», tracta dels impressors, dels llibres impresos, de les lleis d'impremta, dels successius avanços tecnològics en l'art d'imprimir i de la progressiva implantació de tallers tipogràfics que possibilità l'existència de publicacions periòdiques durant el segle XIX a diverses ciutats valencianes⁴.

La premsa del País Valencià 1790-1983.

L'escandalosa mancança d'un estudi global i bàsic sobre la premsa valenciana que pogués donar-ne una visió de conjunt i, alhora, que facilités la tasca dels investigadors que utilitzen les fonts hemerogràfiques com un instrument especialment valuós per a l'estudi de disciplines com la història, la literatura o la sociologia, causà que la Institució Alfons el Magnànim encarregàs a Ricard Blasco un projecte summament ambiciós: l'edició d'un catàleg general i crític de les publicacions periòdiques aparegudes al País Valencià des de 1790, any de la publicació del *Diario de Valencia*, fins els nostres dies, que havia de dur per títol «Hemeroteca Valenciana».

Les dificultats a què havia de fer front l'autor eren múltiples. Els escassos estudis precedents eren excessivament locals, en el sentit que se cenyien a les publicacions periòdiques d'una sola ciutat, o bé es limitaven a una temàtica concreta o a una època determinada, o, en altres ocasions, el criteri de selecció emprat era la llengua en què aparegué el periòdic, com és el cas del benemèrit *Catàleg bibliogràfic de la premsa valenciana* de Josep Navarro Cabanes⁵, però tot plegat deixava unes amplíssimes llacunes per cobrir. No cal afegir que tots aquests treballs estaven elaborats amb criteris metodològics distints, la qual cosa encara venia a restar-los més utilitat.

⁴ *Homenatge a la impremta valenciana (1474-1974)*, València, ed. Gorg, 1974, pp. 5-49.

⁵ *Catàleg bibliogràfic de la premsa valenciana, escrita en nostra llengua y publicada en Valencia, pobles de la provincia i per les colonies valencianes en Madrid, Barcelona, Zaragoza i repúbliques americanes 1586-1927*, València, ed. «Diario de Valencia», 1928. Ha estat reeditat en facsimil l'any 1988 per l'Associació de la Premsa Valenciana, amb un estudi preliminar d'Antonio Laguna.

D'altra banda, l'encàrrec suposava tal esmerçament de temps que sobrepassava les limitacions d'un home sol, per la qual cosa Ricard Blasco cercà constituir un nombrós equip, que acabà sent de trenta-un col·laboradors entre els quals hi havia arxivers, bibliotecaris i investigadors experts en estudis hemerogràfics, i se'n reservà la coordinació. Al cap d'un any de recerca oferiren el fruit inicial del seu treball que aparegué l'any 1983 amb el títol de *La premsa del País Valencià 1790-1983*, vol. I⁶. En la introducció, el director de l'obra justificava la publicació d'aquest primer lliurament de material tot remarcant-ne la provisionalitat. Així mateix, explicitava a grans trets la fitxa hemerogràfica model i el criteri d'admissió de publicacions en el catàleg⁷.

Aquesta primera fase del projecte consistí bàsicament a realitzar un buidat exhaustiu dels fitxers de les principals biblioteques del País i forànies per tal d'extraure'n les dades corresponents a la premsa valenciana dipositada en els seus fons. En total, el nombre de biblioteques, hemeroteques o arxius consultats fou de cinquanta-set, trenta dels quals ubicats a ciutats valencianes, setze a la resta de l'estat i onze a diverses ciutats estrangeres d'Europa i Amèrica del Nord. Però aquesta planificació, magníficament dissenyada, es va veure, en certa forma, entrebancada per dos fets importants: en primer lloc, el tipus de fitxa de les diverses hemeroteques i les dades que contenia presentaven una considerable variació; i, en segon lloc, el criteri d'admissió de publicacions dins l'apartat de premsa periòdica no estava del tot unificat, sobretot pel que fa al controvertit aspecte de la inclusió o bandejament de les publicacions de periodicitat anual. Ara bé, remodelar fitxers molt extensos, com alguns dels que tractem, tant si és una tasca a realitzar per la pròpia institució com per l'investigador que la visita, requereix un esforç molt laboriós que entra en radical contradicció amb les urgències editorials. Així doncs, el llibre no pot evitar reflectir la desigualtat esmentada que, sens dubte, s'hagués vist pal·liada en la segona part del projecte que, dissortadament, a hores d'ara sembla paralitzat, possiblement per la mioopia de les institucions valencianes que l'havien d'impulsar, però que no han comprés la necessitat vital de continuar-lo, bé de forma global, o bé patrocinant estudis de la premsa de les diferents comarques, la qual cosa, en reduir el corpus objecte d'estudi, acreixeria, sens dubte, el rigor dels resultats finals. Ara que entrem en l'any del segon centenari de l'inici de la premsa

⁶ Ricard BLASCO, dir., *La premsa del País Valencià 1790-1983. Catàleg bibliogràfic de les publicacions periòdiques aparegudes al País Valencià des de 1790 fins els nostres dies, I, Materials per al seu estudi*, València, ed. Institució Alfons el Magnànim, 1983. La relació de col·laboradors apareix a les pp. 177-178.

⁷ *Op. cit.*, pp. 9-15.

al País Valencià seria el moment ideal de posar les bases per tal de concloure el projecte primitiu de l'«Hemeroteca Valenciana».

De qualsevol forma, les consideracions que hem efectuat no enterboleixen en absolut la importància cabdal d'un llibre, fruit d'un esforç ingent, que constitueix la primera aproximació global a la premsa valenciana existent a les hemeroteques d'arreu del món, que suscita un gran interès i que resulta de consulta imprescindible per a l'investigador, ja que li facilita una informació vastíssima sobre la premsa existent i la seua localització que, d'altra forma, es convertiria en un aventurat periple amb escasses possibilitats d'èxit. Així mateix, el llibre ha complit satisfactòriament el propòsit de servir de base per a estudis més aprofundits, ja que se li deu el mèrit d'haver incitat o afavorit l'elaboració de diverses monografies que, bé en forma d'article aparegut en revistes especialitzades, o bé de llibre, van completant, encara que en forma de peces de mosaic, el buit existent en els estudis hemerogràfics valencians⁸.

El protoperiodisme.

A mena de pòrtic del llibre que acabem de comentar suara, Blasco inclou un complet estudi sobre el protoperiodisme a terres valencianes titulat «Societat i comunicació al País Valencià (segles XIII al XVIII)»⁹ on examina els mitjans de comunicació social abans de l'aparició de la impremta, tals com crides, correus, sermons, cartells, llibells poètics, així com la transmissió oral i la comunicació manuscrita, o bé posteriors a l'establiment de l'art de Gutemberg, tals com tota mena de papers, noticiers, entre els quals abunden els goigs de caràcter polític, jeroglífics, pasquins, pamflets i els col·loquis noticiers que tan acuradament ha estudiat Blasco en altres llibres¹⁰.

⁸ *Op. cit.*, pp. 17-169.

⁹ Vg. Ricard BLASCO, *La insolent sàtira antiga*, Xàtiva, ed. Ajuntament de Xàtiva, 1985, pp. 77-104.

¹⁰ Des de l'aparició del llibre dirigit per Blasco s'han succeït, si més no, el modèlic estudi de Miguel ORS MONTENEGRO, *La premsa il·licitana 1836-1980*, Alacant, ed. Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1984 (cal remarcar-hi que, precisament, l'autor és un membre de l'equip de col·laboradors de *La premsa del País Valencià 1790-1983*); A. CARRASQUER, J. CORTÉS, A. de S. FERRI, A. FURIÓ, «Catàleg de la premsa periòdica a Sueca (1868-1984)», en *Quaderns de Sueca*, n. V, 1984; A. ESPINÓS QUERO i F. POLO VILLASEÑOR, *Premsa periòdica a la Marina Alta (1861-1935)*, Xàbia, ed. Ajuntament de Xàbia, 1984; P. ALAPONT RAMON i F. MARTÍ CAMPOY, «Catàleg de la premsa periòdica de Catarroja (1902-1985)», en *Afers*, n. 2, 1985; A. CARRASQUER, «Índex onomàstic de directors, redactors i col·laboradors de la premsa suecana (1868-1939)», en *Quaderns de Sueca*, n. VII, 1985; J. M. SANTACREU SOLER i

El treball finalitza amb l'aparició dels primers periòdics valencians, el *Diario de Valencia* (1790) i el *Correo de Valencia* (1797), dels quals s'hi comenten, a més de les característiques tècniques, els avatars i les vicissituds històriques que hagueren de superar. Però aquest interessant estudi preliminar de cent cinquanta-dues pàgines, no sols es limita a un enfilall erudit de dades, sinó que és ple de referències a les característiques dels potencials lectors, a la canviant legislació de la impremta i d'altres consideracions ben il·lustratives, com per exemple les concernents a la història de la llengua. Tot plegat el converteix en un estudi amé, alhora que imprescindible per a la coneixença del paleoperiodisme a terres valencianes.

Una fidelitat que no cessa.

L'amplitud de la curiositat intel·lectual que ha demostrat Blasco, sempre immers en projectes culturals, autor de llibres, col·laborador assidu de revistes especialitzades, participant en congressos científics, conferenciant... no l'ha desviat de la seua dedicació a la premsa valenciana de la qual continua sent un atent seguidor, des de Madrid estant, com ho demostren les seues reflexions sobre la premsa comarcal¹¹, i un rigorós investigador, com ho palesa el ben documentat estudi «Alternatives de la premsa valenciana durant el segle XIX (1800-1814)» que clou amb una certa recança causada pel fet de no poder dedicar a un tema tan estimat el temps que voldria: «Em sap greu no poder parlar-ne de la desclosa que suposà per a la impremta el restabliment de la Constitució de Cadis després que el pronunciament de Riego en 1820 inauguràs un nou període liberal»¹². I encara: «Deixarem per a un altre dia l'examen de la premsa valenciana durant el trienni liberal, època de gran activitat periodística i política»¹³. Esperem que pugua completar, no sols l'estudi del període que esmenta, sinó el referent als dos-cents anys de la premsa valenciana de la qual és, sens dubte, el més profund coneixedor.

C.A.E.H.A., *150 anys de premsa a Alcoi*, Alcoi, ed. C.A.E.H.A. [1987]; Gabriel GARCIA FRASQUET, *Catàleg de la premsa comarcal. La Safor (1880-1982)*, C.E.I.C. Alfons el Vell, 1988; Alfredo MARTÍNEZ ALBIACH, *Cullera. 53 años de periodismo: 1883-1936*, Madrid, 1989.

¹¹ Ricard BLASCO, «Reflexions al voltant de la premsa comarcal», *Batlia*, n. 2, 1985, pp. 63-64.

¹² Ricard BLASCO, «Alternatives de la premsa valenciana durant el segle XIX (1800-1814)», en *Estudis de literatura catalana al País Valencià*, ed. a cura de Rafael Alemany, Alacant, ed. Ajuntament de Benidorm i Universitat d'Alacant, 1987, p. 138.

¹³ *Ibidem*.

Miraflores de la Sierra (Madrid), estiu de 1944: els joves escriptors Jorge Campos i Ricard Blasco visiten el poeta Vicente Aleixandre.

La premsa com a font.

Però a banda de l'extensa obra d'investigació que ha publicat sobre el tema, resulta igualment sorprenent una altra activitat concatenada que consisteix en la fecunda utilització de la premsa com a font per als seus treballs sobre la història de la literatura i de la cultura valencianes, la qual cosa constitueix gairebé una constant en les seues obres, però especialment en *Poesia política valenciana 1802-1938*¹⁴, on publica textos extrets de més de tres desenes de periòdics i revistes valencianes, o, per exemple, estudis con «El valencianisme cultural durant la guerra civil (1936-1939)»¹⁵, basat primordialment en fonts hemerogràfiques, o bé els dos volums de l'obra *El teatre al País Valencià durant la guerra civil (1936-1939)*¹⁶, fonamentada en informacions extretes de setanta-nou publicacions periòdiques consultades en arxius de tot arreu del País: Alacant, Alcoi, Castelló de la Plana, València...

Per tal de mesurar un esforç tan formidable, potser convé recordar que les investigacions hemerogràfiques són especialment lentes i requereixen, per tant, una dedicació dilatada que s'ha de dur a terme obligadament en arxius públics o privats que és on hi ha dipositades les publicacions. Tots aquests condicionants fan més meritòries, si cap, les investigacions de Ricard Blasco, tan rigoroses metodològicament, tan acuradament forjades, de les quals tots els interessats en la història i la cultura del nostre poble ens hem de sentir deutors.

¹⁴ Ricard BLASCO, *Poesia política valenciana 1802-1938*, València, ed. 314, 1979.

¹⁵ Ricard BLASCO, «El valencianisme cultural durant la guerra civil (1936-1939)», en *L'Espill*, n. 1/2, 1979, pp. 95-169.

¹⁶ Ricard BLASCO, *El teatre al País Valencià durant la guerra civil (1936-1939)*, 2 v., Barcelona, ed. Curial, 1986.